

*Присвячую світлій пам'яті
натхненникам цієї збірки,
моїм батькам Євдокії та
Антону Дмитрухам
(Гмитрухам)*

Від автора

Належу до першого покоління, народженого за межами моєї історичної Батьківщини — Холмщини, котру в пам'яті привезли наші батьки, які так і не прижились на новій землі, котра нам стала рідною.

Давні легенди, перекази, сільські та родинні історії, прізвища, імена, назви полів, лісів, сіл, містечок та міст назавжди закарбувалися в мою дитячу пам'ять, а вже згодом, на початку 1990-х, почав записувати спогади батьків — представників цього самотнього, зникаючого етносу, саме це спонукало мене до цієї праці.

У 2011 р. вийшла моя перша збірка «Народні приповідки, поговірки, примовки Холмщини», у видавництві «Тернограф».

Кілька років тому, я почав писати новели на діалекті полудневої Холмщини — Білгорайщини, півдня повіту, саме так розмовляли у родинному селі Обша і в сусідніх селах — Воля Обшанська, Замх, Борівець, Вільхівець. Діалект належав до надсянської говірки.

Занурившись у світ предків, я ніби живу в тому часі, належу до народу, який, віками не маючи власної держави, зберіг себе як націю зі своєю мовою та вірою, перебуваючи у добрих стосунках з місцевими поляками та євреями.

Початок Першої і до завершення Другої світової війни, були великим випробуванням для двох попередених поколінь, котрих не могли зламати — їх вирвали з рідної землі.

Тепер їх нащадки в більшості проживають на півдні та заході України, в країнах Америки та Європи.

І хочеться думати, що не лише я намагаюся зберегти неповторний колорит, виразність, неповторність говірки Білгорайщини.

Може, прочитавши цю книжечку, візьмуться за перо й інші — не перерветься сув'язь поколінь, не пропаде без плоду гілка могутнього й прекрасного дерева роду, ймення котрому Україна.

Обша

*Я мав с^мє врѳдити і жити ту,
де мої вс^мї, жи зѳмл^бев ст^ли.*

Давно́, давно́ де те́ра на́ші се́ла йно́ ліс бу́яв, а в нім бі́ло ду́жо зж^вірині́, пта́хів, ри́б у рі́ках, на́вет на́ша Нитка́ і та́я бі́ла ші́рша і гли́бша. Ту ни́ раз при́їздів сам Ян Замо́йській, би́ с^мє й си́ло іна́ци назива́ло я́кби ни́ ука́зія, жи́ сше́ з ним тра́фила, а вс^мьо́ то чи́риз ко́ринь де́рва за ку́трій с^мє зашпо́ртав па́нській кінь:

— О пшя! — І хпав, на «крев» юж му д́уху ни ста́ло...

З то́го чесу́ на́ше си́ло назива́л^и О́пшя, то́ юж по́тім О́бша, а пу́ сильсько́му Во́бша, ду́ те́ра замше́ни нас назива́ют «пше́нами», «пшині́н», а ми си́бе — «вубше́нами», поля́кі — «обша́не».

Як давно ми ту, пан Біг йно зна́є... в си́лі як ни руди́на, то кум, чи́сом назві́ско е́дне, а лю́де чужи́ї — ку́л^ис^мь руди́на, а те́ра юж кінц^и́ ни ви́видиш: Га́йдук, Ши́ло, Су́м, Баш, Пі́ріг, Гу́з, Са́ва, Ва́ц, С^мі́рий, Су́дич, Ни́чай, Тру́ш, Ло́йко, Ду́да, Бу́лка, Па́зуха, Гу́ска, Ма́х, Ко́зак...

Бизма́ло жи́ ни ко́жна руди́на ще́ й ма́ла сво́є про́звіско: Грі́м, Ба́ляс, Уха́б, Гу́рцало, Таба́ка, Га́рвін, Гу-Ми́хало, Па́вучок, Каламу́т, Му́дрий, Ко́іш, Ге́ц, Ду́пак, Бо́мбус^мь, Пил^и́ньо, Бизду́пий, Пі́пка і то́ ще́ ни вс^мьо́...

Як при́звал^и куго́, то с^мє трима́ло і́го вну́ків і пра́вну́ків, ту ко́жний я́кби в сво́ю зе́млю врі́с, хотя́й ни л^бе́гко му́ бі́ло, а́л^бе́ биз не́ї він ни́ міг, де́ йно́ до́ле ним ни́ кідала, а він с^мє гви́рта́в, буда́й на по́піл сво́ї ха́лу́пи і на́ ті́м місци́ звуді́в ну́вю, як то́ пу́ пе́ршій во́йні з Пуво́лже, Тата́рії, Ура́лу ду́ два́йц^е трéтнього́ бизма́ло вс^мі́ с^мє гви́рну́льи. Йно́ та́я ха́лу́па с^мє дучика́ла сво́їх, ку́тру́ю ни́ діста́в

вуге́нь, хотя́й юж в ній трава́ русла́ на дулі́вці́ як на пудві́ру, віко́н й двире́й ни біло в ній, а поля́ с^{ше} вс^{шія}л^ьи сосо́нками.

Як мо́гл^ьи біже́нці́ с^{ше} місти́л^ьи в халу́пах-пу́стках, ни ма́л^ьи зе́рна вки́нути на́весні в те́плу зе́млю, пу гу́рне́тю збира́л^ьи в сусі́дніх се́лах Га́лиці́ї, найма́л^ьис^{ше} на рубо́ту ду русі́нів, ку́трій пара́жил^ьи во́йну на місци, і́х ни вивузі́л^ьи як нас.

Вс^{ьо} с^{ше} зачина́ло на́ново, за ті́ле ро́ків с^{ше} ни пізнава́л^ьи на́вет рідні і мо́ва тро́ха с^{ше} зміни́ла і́х.

Хто яку́ міг звуді́в дара́влену халу́пу, з на́шуї гл^ьіни би ни злі́пів, так ма́ла піску́ в со́бі, а жи́би пу́ставити дара́влену, тра бі́ло до́брим ма́йстром, в си́лі би і́х на па́льц^ьех нара́хува́в. Халу́пу та́кую мо́жна бі́ло параве́зти рузі́брану і пу́ставити в дру́гім си́лі, а як бл^ьі́зко, на дру́ге ву́біще, на́вет на дру́гій кра́й си́ла, то паракóчува́л^ьи на кру́гляка́х, ба́страм вту́дій бі́ла ра́діщ^ь...

Знов забі́лили ну́вії халу́пи над Ні́тков, жи ті́хо плі́ла си́ло́м навсхі́д ду Старо́ї рі́кі, а поті́м з нев разом впа́дала в Те́нву, а та́я так ско́ро плі́ла, жи на ну́гах в ній го́ді бі́ло с^{ше} втри́мати, во́да в ній бі́ла зи́мна і чи́ста, як сл^ье́за. На два бо́кі Ні́ткі русл^ьі́ рузкі́шні тупо́лі, ве́рби, вільхі́, жи ку́ріне́м сво́ім мо́чно трима́л^ьи бере́гі. Прóти ко́жного ву́біще місто́к, юж пу ні́м мо́жна бі́ло ві́діти якій гу́сподар, та як гу́спуді́ню пу ві́кнах...

Які́м би бі́дним ни бив гу́спода́р, а ми́ще для кві́ток ку́лу халу́пи все вді́л^ьів, а г ві́кнах сше́ ті́снільи ха́тні кві́ти.

Хлоп с^{ше} трима́в си́ла й зе́млі, хотя́й за сво́ю гу́спуда́рку мі́г купи́ти в ми́щі кам'я́ни́цу, він дру́гого жите́ ни знав і зна́ти ни хтíв, він ту с^{ше} вро́див, і ту мав жи́ти, як вс^і, ду не́го.

В рубо́ті лю́де ма́л^ьи смак і зна́льи, жи йно з рубо́ти мо́жна жи́ти, ма́ти ша́ну, збуга́тіти й сво́їх ді́те́й «пу́ставити

на нóгі», жиби ни худіл^ьи з торбáми пу с^ьвiтi, а дiти, як мóгли, пумагáл^ьи бат^ькам й с^ьвiчiльи в шкóлi, хотiй знáльи змáлку жи «пáном ни бiдиш»...

А скiлькi малiх йно бiло кул^ьи́с^ь, бугáто с^ьвiчiло бугáто й гмирáло... «Бог дав i Бог вз^ьев», кóжний з тим с^ьвiчi мирiв... Трóе в той час чes бiло мáло, шiщ^ь, вiс^ьи́м, а то й вéнци, кул^ьи́с^ьвiчi едiнáкiв мáло бiло, панi ще так мóгл^ьи мáти, то пéщинi дiти, iх с^ьвiчi вустирiгáл^ьи, як духóдило ду жáнинe.

Тiшивс^ьвiчi тáто, як с^ьвiчi врóдив син — пiдмóга в рудiнi, за ним с^ьвiчi збирiгáло назвiско, тáто вчив го ремеслá, жиби кул^ьи́с^ьвiчi в житió давáв си рáду.

Пид éдним дáхом, в éднiй хáтi с^ьвiчi мiстило пу три, нáвет пу штири пукулiне, де старiй мáл^ьи шáну. Скiльки йно ц^ькáвуго мóжна бiло пучúти вид них, так пиридавáв тáтко внúкуви, той свóму, а iх прiтчi сóтнi рóкiв худiл^ьи з халúпи в халúпу, з п'эца на п'эц, де слúхала дiтворá i вс^ьи́чо то ще вiдiли в свóiх снах.

Ту бiло вс^ьи́чо iм рiдне — сило, полá, лúки, тупóлi, вёрби над рiчков, вiгiн, цёркво, мочiла за силом, де бáстри в лiтi так любiли купáти кóней i плéскатис^ьвiчi г водi. А дувукóло с^ьвiчiл, жи éдне при éдним, синiли лiсi. I гóдi бiло рузпiзнáти де с^ьвiчi зачiнат нéбо.

Старé сило стáвало нувiм, якби й ни бiло вóйни й згáрищ i тáя цёркве, бiла, éдна камiнна на вс^ьи́чо сило, а з девiтáйц^ьи́того рóку — кóщóл, а вс^ьи́чо що бiло там парáфiяни ду бáбицкóй цёркви звéзл^ьи, тáмай с^ьвiчi й мул^ьи́л^ьи, áльбо в Замс^ьи чи Лáзуви.

Пóтiм наймáл^ьи нивiкiнчинi халúпи г Вóбшi, стáвил^ьи на нiй криж i то iм бiло за цёркво, а старiй люде вс^ьи́чо називáл^ьи кóщóл цёрквóв.

Пáрад дрúгов вóйнов ду Вóбшi прiздiло якес^ьвiчi шкóльóне пáньство з Варшáви, зкликáли людéй, вивчéли

нашу материнську мову і тим самим дувел'и, жи мова наше пудібна ду гуцульскуї, пу їхньому значит, жи ми з гуцул, а тутай прийшл'и, ще як татари напад'ал'и...

В силі біла польська школа (то яж в другу войну німц'и відкріл'и нашу школу) чительня, постерунок, пошта, гміна, (хот'яй офіційльне в дукументах с'є значило — «гміна Бабіце», ду кутрої вхуділ'и: Обша, Воля Обшанска, західний прис'їлок Замху, кутрих в трійц'є див'етім, чикала друга война, а навесні сорок п'єтуго з «евакуаційними листами» в товарняках їхал'и зи ст'ації «Любачів», навсхід биз Ра́ву Ру́ску, Львів, Тарно́піль, Проску́рів, Вапнярку, П'ятих'аткі, Дніпропетро́вск, Синельники, Запорі́жжє. Тамай вубш'єн рузсиляли пу с'єлах: Вірне, Ф'єдорівка, Сп'аскове, Терпіння, то як на північ кильом'єтрів пітнайц'є, дваїц'є вид Меліто́поле. За рік ни з дубра́ бизм'ало вс'ї с'є гвирт'ал'и ду до́му — г Во́бшу куму́ в Га́ліції, куму́ на Во́ліню гвирва́ла с'є дуро́га, да́лі біло не во́льно — гра́ніц'є. Тих, хто с'є ду́став г Во́бші в сорок с'ємім ро́ц'и, «Акція Вісла» загу́нула.

Т'єра їх вну́кі і пра́вну́кі жи́ют «од мо́жа ду мо́ре».

Вубшэни

В Амэриц'і й Европі, йно г Вобши
їх нима́,

а так, як ми та́май ни с^шьпіват
ніхт й ни га́дат.

Сило́ стуїт і Вобшов с^шє назіват,
і лю́де та́май сут іно́ ни ті,
а ме́жи ліпамаи біліє цёркво
йно со́дня літ, як дру́гій криж
на ній.

Ще пра́вда цвінтар є в хаша́х,
то наш і лю́де на́ші в нім,
йно зе́мл'ев вкріті.

«Як іде́ш биз цвінтар,
ни трісі́ зимл'е́ю,
бу ни зна́їш,
як то те́жко л'иже́ти,
під ньо́ю...»

А ще на́дія є, жи дес^шь дал'е́ко
пра́внук на чужіні,
жи ріднов ста́ла юж давно,
спі́мне ни раз, хто він і звідкі,
і мо́ву та́тка — на́шу матеріньску,
і с^шьпіванку, жи над кул'ісков
му с^шьпівав,
ту́ю, жи сам пид не́ї засина́в...
Ще та́май, г Вобши.

Вельган¹

Якби на сто ко́ней пусадів го, йде силóм висóлий Янтос^шьо, по́тім став на рúкi i пiшов нугáми ду гури́. Старий Бúяк в фiртц^и i йно пiсок руструвiв, з кутрóго до́вго зазира́в зкрiвиний зуб.

— Хо-хо, Що то за дiдко?

А кúлу Назáрка чу́ти хлóпску балáчку, Янтос^шьо то лю́бит, пумáлю пидийшо́в, привiтавс^шє...

— Чий то?

— Iстóрка...

— Фáйний хлóпец, зна́ю, то малий Вельган, iго дз^жядз^жьо Iвáн с^шє називáв, мав со́рок мо́рг по́ле i сто пнiв² пчол. Бугáчшим на Пидкулéнii³, та й в цáлим Замс^шi бив хiбá що пан. Ходь малий блiще, щос^шь пучу́єш, а кул^шис^шь своiм дiтем пирипуви́сь прiтчи старiх вуб-шén. Вiдиш во, ту ко́жний пид сiвим вúсом i маe кúпу лiт, iм є що зга́дати, а тибi пуслúхати. Тáтко лаго́дно с^шє всш^шмихну́в пiдкрути́в бiлий, як па́пiр, вус...

— Ми юж скóро бúдим тáмай, — ти́ц^шьнув пáльцем у нéбо, — а тибi ще жiти, й жiти...

14.05.2018

¹ Вельган — велетень, сiльське прiзви́ско.

² Сто пнiв — сто вуликiв.

³ На Пидкулéнii — присiлок, куток села Замх на Бiлгорайщинi.